

Franz Schubert, Σονάτα για πιάνο σε Σι-ύφεση-μείζονα, D 960 (1828): IV. Allegro ma non troppo, μ. 1-73

Το κύριο θέμα του τελικού μέρους της τελευταίας σονάτας για πιάνο του Schubert είναι γραμμένο σε τριμερή δομή και εκτείνεται στα πρώτα 73 μέτρα της παρτιτούρας, όπου συμπεριλαμβάνονται και οι καταγεγραμμένες επαναλήψεις όλων των τμημάτων. Τονικότητα αναφοράς είναι η Σι-ύφεση-μείζων, αν και αφετηριακό σημείο δεν αποτελεί η συγχορδία της τονικής, ούτε ο άμεσος περίγυρός της, αλλά η σχετικά μακρινή (παρενθετική) δεσπόζουσα της σχετικής της υποδεσπόζουσάς της, από την οποία ξεκινά μία πορεία στον κύκλο των πεμπτών που έχει ως απώτερο στόχο της την συγχορδία της Σι-ύφεση-μείζονος. Αυτή η ενδιαφέρουσα αρμονική πορεία προς την τονική στην έναρξη του μέρους διατρέχει ολόκληρο το πρώτο τμήμα του κυρίου θέματος (μ. 1-10), το οποίο συνίσταται σε μία τυπική πρόταση με επιπρόσθετη – και ενσωματωμένη σε αυτήν (ως σταθερό εφελτήριο της παρούσας φράσεως σε κάθε επανεμφάνισή της) – εισαγωγική χειρονομία: η θεμέλιος της V/ii εισάγεται με ιδιαίτερη έμφαση στα μ. 1-2, θέλοντας ουσιαστικά να επιστήσει την προσοχή των ακροατών στην πολύ πιο διακριτική βασική ιδέα που ακολουθεί στα μ. 3-4 από άρση (V^7/ii , ii_4^6) και επαναλαμβάνεται άμεσα στα 5-6, ενώ η διαδικασία της αποσπασματοποίησης που λαμβάνει χώραν στα δύο επόμενα μέτρα είναι αντιπροσωπευτική μιας συνέχισης, η οποία συνδέεται άρρηκτα και με την πτωτική διαδικασία στο πλαίσιο του δεύτερου σκέλους της φράσεως αυτής (βλ. τα μ. 7-10 από άρση: ii_4^{o6} , I_4^6 , V_3^4/V , $I_4^6 - V^7$, I και τέλεια πτώση). Εν συνεχεία, το τμήμα αυτό επαναλαμβάνεται στα μ. 10b-19 χωρίς αξιοπρόσεκτες μεταβολές, πέραν της ανεπαίσθητης συντόμευσης της εισαγωγικής χειρονομίας κατά έναν χρόνο και της μεταφοράς της μελωδίας μία οκτάβα υψηλότερα σε σχέση με την αρχική παρουσίασή της.

Από το μ. 20 με άρση κάνει την εμφάνισή του το επόμενο τμήμα με μία νέα – εν πολλοίς – μελωδική ιδέα, η οποία από την Σι-ύφεση-μείζονα ($IV - ii$, $V - V^2$, $I^6 - I$, IV στα μ. 20-23) στρέφεται τελικά προς την σχετική, σολ-ελάσσονα ($= VI - i_4^6$ στο μ. 23), την οποίαν ο συνθέτης επιχειρεί να επισφραγίσει και πτωτικά στα μ. 24-28 από άρση, αρχικά χωρίς επιτυχία ($ii_4^6 - ii$, $V - V_{[5]}^6$, $i - VI$, $ii_4^6 - V$, VI), αλλά δίχως να αποθαρρυνθεί από αυτήν την απατηλή πτωτική απόληξη προβαίνει αμέσως και σε δεύτερη ανάλογη απόπειρα, η οποία αυτήν την φορά αποδεικνύεται άκρως επιτυχημένη, καθώς η αναδιατύπωση των μ. 25-28 στα μ. 29-32 από άρση αποφέρει πλέον μία τέλεια πτώση (V^6 , $i - VI$, $II_N^6 - V$, i). Παρά την απουσία ενδιάμεσης πτώσεως, η κοινή μελωδική αφετηρία των μ. 20-21 και 24-25 από άρση υπαγορεύει εν προκειμένω την συγκρότηση μίας υβριδικής φράσεως (τέταρτου ή ίσως και πέμπτου τύπου, εάν ακόμη και τα μ. 22-23 ερμηνευθούν ως παράλλαγμα των δύο προηγούμενων), η οποία παράλληλα, στα ευρύτερα δομικά συμφραζόμενα όπου εντάσσεται, διαμορφώνει ένα σύμπλεγμα δευτερεύοντος θέματος, του οποίου η μεταβατική λειτουργία συμφύεται με την περιοχή που αφιερώνεται στην εδραίωση και την οριστική επικύρωση της δευτερεύουσας τονικότητας της σχετικής. Συνδεδετικό πέραςμα δεν χρειάζεται να προστεθεί στην συνέχεια, διότι η θεμέλιος της σχετικής συμπίπτει ήδη με το έναυσμα για την επερχόμενη επαναφορά: η πτωτική απόληξη του μεσαίου αντιθετικού τμήματος αρκεί από μόνη της για να οδηγήσει αδιαμεσολάβητα στο τρίτο τμήμα (στα μ. 32b-41), το οποίο δεν διαφέρει σε τίποτε επί της ουσίας από το πρώτο, πέρα από την μικρή χαρακτηριστική ρυθμικομελωδική παραλλαγή του μ. 35 προς το αντίστοιχο μ. 4 (ας σημειωθεί επίσης ότι η εισαγωγική χειρονομία έχει υποστεί και πάλι μικρή βράχυνση όπως ακριβώς στα μ. 10b-11, ενώ και το γέμισμα της τομής μετά την τελική πτώση είναι πανομοιότυπο με εκείνο του μ. 19, αφού σε αμφοτέρες τις περιπτώσεις προετοιμάζεται δι' αυτού η έναρξη του δεύτερου τμήματος).

Στην επανάληψη του δεύτερου τμήματος που ακολουθεί, ναι μεν το αρχικό τετράμετρο παραμένει ίδιο όπως και πριν (πρβλ. τα μ. 42-45 με τα μ. 20-23), αλλά η μικρή αρμονική μεταβολή που επέρχεται στο επόμενο μέτρο λειτουργεί πια ως η θρυαλλίδα που θα διακόνει από εκεί και πέρα κάθε δεσμό με την προηγούμενη εκδοχή του μεσαίου αντιθετικού τμήματος

και θα την υποκαταστήσει με μία νέα, η οποία διαφοροποιείται από εκείνη πολλαπλώς – ως προς την έκταση, την δομική συγκρότηση αλλά και αυτήν ακόμη την τονική της στόχευση! Η συγχορδία της ναπολιτάνικης της σολ-ελάσσονος εισέρχεται στο μ. 46 και διατηρείται και στο επόμενο προτού την διαδεχθεί η δεσπόζουσά της στα μ. 48-49, ενόσω στο σημείο αυτό διαμορφώνεται ένα παράγωγο της αμέσως προηγούμενης σύνθετης βασικής ιδέας των μ. 42-45 (με πολύ πιο αργό αρμονικό ρυθμό: Π_N^6 και V^2/Π_N εν όλω στο τετράμετρο 46-49) που επαναλαμβάνεται παρηλλαγμένο και στα μ. 50-53, μέχρις ότου το πέρας της μακράς (δεκάμετρης: από το μ. 46 έως το μ. 55!) επεκτάσεως της ναπολιτάνικης συγχορδίας συνδυασθεί στο επόμενο τετράμετρο (μ. 54-57) με ένα ακόμη πιο αποφασιστικό βήμα – μία συγχορδία διπλής δεσπόζουσας: vii^7/V – στην υπό εξέλιξη πτωτική διαδικασία στην τονικότητα της σολ-ελάσσονος, η οποία βεβαίως εξακολουθεί μέχρι στιγμής να θεωρείται αναμενόμενη βάσει του τονικού προορισμού που το μεσαίο αντιθετικό τμήμα είχε κατά την πρότυπη (αρχική) του εκδοχή. Εντούτοις, όλη η προηγούμενη προετοιμασία για την επανεπικύρωση της σχετικής ελάσσονος αίρεται αίφνης όταν στο μ. 58 η προηγούμενη συγχορδία ελαττωμένης εβδόμης λύνεται απροσδόκητα στην Σι-ύφεση-μείζονα, έχοντας ως κοινό φθόγγο την θεμελίό της και μεταβάλλοντας αναδρομικά την λειτουργική της ταυτότητα, αφού πλέον δεν νοείται καν ως αυτοτελής συγχορδία αλλά ταυτίζεται με την μείζονα συγχορδία στην οποία λύνει με καθυστέρηση τους τρεις ξένους φθόγγους που εμπεριείχε πέραν της θεμελίου της (#2–3, #4–5 και 6–5)! Συνεπώς, η πτωτική διαδικασία που προαλειφόταν στο περιβάλλον της σολ-ελάσσονος με την παρατεταμένη προβολή της αρμονικής λειτουργίας της προδεσπόζουσας στα μ. 46-57 ματαιώνεται και αντικαθίσταται άρδην από μία νέα ολοκληρωμένη πτώση στην Σι-ύφεση-μείζονα στα μ. 58-62 (I^6 , ii^6 , I_4^6 – V, I και τέλεια πτώση)! Εντούτοις, η κατάληξη αυτή δεν έχει πια την δυνατότητα να οδηγήσει απευθείας στο τμήμα της επαναφοράς που διέκρινε την ανάλογή της στην αρχική εκδοχή του μεσαίου τούτου τμήματος (πρβλ. μ. 32), γι’ αυτό και στα μ. 63-64 από άρση προστίθεται τώρα ένα μικρό συνδετικό πέρασμα που στρέφεται προς την ντο-ελάσσονα και πραγματοποιεί μία μισή πτώση σε αυτήν (= VII^6 , VII_4^6 – V_5^6/V και V), παρέχοντας έτσι την κατάλληλη αρμονική διαμεσολάβηση για την ομαλή επανείσοδο του τρίτου τμήματος κατά την επανάληψή του στα μ. 64b-73, τα οποία αντιστοιχούν επακριβώς στα μ. 32b-41, μεταφέροντας μία οκτάβα υψηλότερα την μελωδική τους γραμμή (όπως ακριβώς συνέβαινε και κατά την επανάληψη του πρώτου τμήματος) αλλά και παραλλάσσοντας επουσιωδώς την κατάληξή της πριν από την πτώση, η οποία πάντως διατηρεί και εδώ την πρότερη ισχύ της.

Συμπερασματικά, οι καταγεγραμμένες επαναλήψεις του πρώτου και του τρίτου τμήματος δεν επιφέρουν ουσιώδεις αλλαγές ως προς το περιεχόμενο των εξωτερικών αυτών τμημάτων, εν αντιθέσει με την επανάληψη του δεύτερου τμήματος, η οποία διατηρεί ακέραια μόνο την αφετηρία της αρχικής εκδοχής του και διευρύνεται σε σχεδόν διπλάσια έκταση (σε 23 μέτρα έναντι 13), δίχως πλέον να ακολουθεί οιεσδήποτε συγκεκριμένες προδιαγραφές για την φραστική της συγκρότηση αλλά και εγκαταλείποντας την προδιαγεγραμμένη πορεία προς την τονικότητα της σχετικής με μια μετάπτωση στην αρχική τονικότητα, η οποία βέβαια αποδεικνύεται κατόπιν πολύ λιγότερο προσήκουσα για την αποπεράτωση του παρόντος τμήματος κατά την τροποποιημένη επανάληψή του και καθιστά αναγκαία την μικρή περαιτέρω επέκτασή του προς διασφάλιση της ομαλής προετοιμασίας του τμήματος της επαναφοράς. Έτσι, το μεσαίο αντιθετικό τμήμα αναπτύσσεται κατά δύο εντελώς διαφορετικούς τρόπους στο εσωτερικό ενός θέματος, του οποίου οι μικροδομικές επαναλήψεις παρέχουν την αφορμή για μian αναπάντεχη μερική ανακατασκευή του που εκδηλώνεται ήδη κατά την πρωταρχική του παρουσίαση στο πλαίσιο της συνολικής μορφής!

21 Μαΐου 2025
Ιωάννης Φούλιας